

Оксана ДЕСЯТНЮК,
Василь КАНЮК

СУТНІСНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВИХ РИЗИКІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здійснено вербально-дискурсивний аналіз напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених у сфері понятійного апарату податкової ризикології. Виокремлено методологічні особливості і специфічні характеристики податкового ризику суб'єкта підприємницької діяльності, що дають змогу комплексно підійти до розуміння природи та сутності цього явища, зрозуміти його відмінності від інших видів ризику комерційних структур. Обґрунтовано власне розуміння економіко-правової природи, сутності й особливостей податкових ризиків суб'єктів підприємницької діяльності та на цій основі уточнено дефініцію вказаного поняття.

Здійснення підприємницької діяльності нероздільно пов'язане із настанням непередбачених ризикових подій і, як результат, отриманням матеріальних і фінансових втрат та інших негативних наслідків. Сучасні умови функціонування підприємницьких структур в Україні характеризуються високим рівнем невизначеності, що пояснюється наявністю низки економічних ризиків, які безпосередньо впливають на фінансові результати суб'єктів підприємництва. Зазначена ситуація ускладнюється присутністю в сучасній вітчизняній податковій системі такого негативного явища, як податкова невизначеність. Це зумовлює потребу в об'єктивному оцінюванні та виваженому управлінні не тільки економічними, а й податковими ризиками, що сприятиме оптимізації економічних і адміністративно-управлінських витрат.

Здійснюючи виважене управління ризиками, пов'язаними із оподаткуванням, суб'єкт підприємництва, який, з одного боку, виступає платником податків, має змогу моніторити правильність, своєчасність і повно-

ту виконання своїх податкових зобов'язань перед бюджетами всіх рівнів, з іншого боку, він, як суб'єкт економічної системи, отримує можливість підвищувати фінансово-економічну ефективність власної діяльності, що забезпечуватиме зростання його конкурентоспроможності, ринкової вартості та посилення позицій на ринку. Домогосподарства та суб'єкти господарювання (фізичні та юридичні особи) зобов'язані сплачувати фіскальні платежі, оскільки вони мають і реалізують своє право на користування суспільно-необхідними благами, які фінансуються за рахунок бюджетних ресурсів. Тим не менше, домінуючим для них є приватновласницький та корпоративний фінансові інтереси [1, 125]. Власне існуючі протиріччя у фінансово-економічних інтересах представників сфери бізнесу та державних фіскальних органів об'єктивно спричиняють наявність ризикової складової у побудові взаємовідносин між цими суб'єктами.

Останнім часом податкова ризикологія перебуває в епіцентрі наукових досліджень

багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, серед яких І. Балабанов, І. Бланк, В. Вітлінський, Л. Карпов, Т. Козенкова, Л. Липнік, А. Матвійчук, М. Мигунова, Д. Тихонов, А. Шевелєв, Д. Щокін та ін. Попри те, що питанням податкового ризику приділяється значна увага в спеціалізованій науковій літературі, можна констатувати, що уніфікований підхід до ідентифікації вказаного феномену досі відсутній, і з цього приводу триває дуже активна полеміка.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі вербально-дискурсивного аналізу напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених у сфері понятійного апарату податкової ризикології обґрунтувати власне розуміння економіко-правової природи, сутності й особливостей податкових ризиків суб'єктів підприємницької діяльності та на цій основі уточнити дефініцію вказаного поняття.

Для того, щоб сконцентрувати увагу безпосередньо на дослідженні сутнісних основ податкового ризику власне підприємницьких структур, виокремимо низку методологічних моментів, від яких слід відштовхуватися і які дадуть змогу не виходити за рамки окреслених наукових пошуків.

По-перше, проаналізувавши етимологічні дослідження терміна "ризик" у різних галузях науки (зокрема у праві та в психології), можна стверджувати, що в більшості випадків під ним розуміють невизначеність, небезпеку, можливість настання шкідливих подій (наслідків). Очевидно, що таке розуміння вказаного поняття повністю поширюється і на податкові ризики.

По-друге, узагальнюючи дефініції ризику в економічній літературі, ми підтримуємо позицію тих науковців, які під економічним ризиком на мікрорівні розуміють не лише ймовірність настання ситуації (події), яка спричиняє непередбачувані несприятливі наслідки для суб'єкта господарювання у вигляді матеріальних і фінансових втрат

(збитків), а й можливість отримання позитивного результату, наприклад, додаткового прибутку, економії фінансових ресурсів чи витрат. Зокрема, такої позиції дотримується І. Т. Балабанов, який наголошує, що "з економічної точки зору ризик є можливістю здійснення події, яка може спричинити за собою три основних економічних результати: негативний (збиток), нульовий (відсутність передбачуваного прибутку) або позитивний (прибуток)" [2, 22].

Принагідно хочемо зазначити, що, аналізуючи склад ймовірних негативних наслідків, які можуть виникнути в процесі діяльності господарюючого суб'єкта, можна дійти висновку про необхідність їх розмежування на дві групи: матеріальні втрати, в т. ч. фінансові (збитки, недоотримання доходів, прибутку, зростання витрат тощо), а також настання будь-яких негативних подій, наслідків, дій, в тому числі правового, соціального, психологічного та іншого характеру [3, 18].

Вищенаведене дає змогу стверджувати: оскільки податки, як теоретична абстракція, належать, насамперед, до економічної сфери діяльності держави, яка з їх допомогою формує свої централізовані фонди фінансових ресурсів, а також господарюючих суб'єктів, котрі виступають у ролі платників до вказаних фондів, то видається правомірним у базовому відношенні зараховувати податкові ризики до групи економічних ризиків [3, 17].

По-третє, оскільки податковий ризик суб'єкта підприємницької діяльності є за своєю природою складним і поліаспектним явищем, то його необхідно розглядати з економічної, правової та соціально-етичної точок зору.

Насамперед, вважаємо, що, окрім віднесення до категорії ризиків, пов'язаних з економічними процесами суб'єкта господарювання, податкові ризики одночасно є різновидом фінансових ризиків, бо ви-

пливають із податкових операцій, які мають фінансову природу. Щоправда, з цим погоджуються не всі науковці. Наприклад, Д. М. Щокін вважає, що податковий ризик не можна відносити до групи фінансових ризиків, бо він не впливає з природи фінансових операцій, а обумовлений діями платника податків або органів держави стосовно платника податків [4, 8.]. Адептом подібної позиції також є М. А. Павленко, який визначає податковий ризик платника податку як грошову оцінку нераціональних дій конкретного посадовця або групи осіб, що відповідають за податкові зобов'язання в конкретній організації [5, 12].

На наш погляд, аргументом на користь доцільності розгляду податкових ризиків суб'єкта підприємництва як різновиду фінансових ризиків, є той факт, що більшість податкових ризиків безпосередньо впливають на фінансові результати діяльності господарюючого суб'єкта, зокрема, чинять прямий суттєвий вплив на формування його прибутку (збитку), а також можуть бути оцінені у грошовому виразі. Так, при визначенні фінансових результатів підприємства спочатку з виручки від реалізації його продукції (робіт, послуг) виключаються непрямі податки (ПДВ, акцизний податок), а пізніше і податок на прибуток, тобто усі згадані податки безпосередньо впливають на кінцевий фінансовий результат (чистий прибуток або збиток). До того ж, на фінансові результати діяльності фірми можуть впливати запровадження нових податків, зміна податкових ставок, скасування фіскальних пільг, донарахування податкових платежів разом з накладеними фінансовими санкціями за несвоєчасність і неповноту їх сплати тощо. Саме тому ефективно управління податковими ризиками дає змогу підприємницькій організації мінімізувати можливі негативні фінансові наслідки.

Схожу позицію відстоюють М. І. Мигунова і Т. О. Циркунова, які вважають, що

при податковому плануванні в результаті застосування тих чи інших схем виникають ризики фінансових втрат, і при цьому розрахунок невизначеності, що виникає в ході вирішення завдань податкового планування, набуває особливої актуальності, оскільки окремі з розроблених податкових схем, що дають змогу оптимізувати наявну модель оподаткування, покликані мінімізувати фінансовий ризик [6].

Додатково хочемо зауважити, що не лише наявність прямих фінансових втрат, які мають грошовий вираз, є підставою для віднесення податкових ризиків до фінансових, а й те, що вони виникають у результаті прийняття управлінських рішень у сфері фінансів конкретної підприємницької структури.

Разом з тим, на наш погляд, можна полемізувати з приводу віднесення до фінансових тих податкових ризиків, які виражаються у небезпеці настання негативних правових чи соціальних наслідків (наприклад, кримінальне переслідування керівних посадових осіб підприємства за скоєні злочини у сфері оподаткування, втрата фірмою ділової репутації внаслідок оприлюднення інформації про податкові зловживання тощо).

По-четверте, як вже згадувалося вище, податкові ризики породжені об'єктивною наявністю невизначеності та конфліктності інтересів учасників процесу розподілу створеного валового продукту – держави в особі відповідних уповноважених органів, які вилучають частку цього продукту у вигляді податкових платежів, та домогосподарств і підприємницьких структур, котрі виступають у ролі платників податків. Фіскальні органи, відстоюючи державницьку позицію, прагнуть не тільки забезпечити ритмічне і повне виконання планів формування централізованих фондів фінансових ресурсів, а й за можливості знайти способи мобілізації до цих фондів додаткових коштів. Тоді як

платники податків – домогосподарства та фірми, які безпосередньо створюють первинний продукт у формі матеріальних і нематеріальних благ, – намагаються мінімізувати податковий тягар у вигляді фіскальних платежів як законними, так і нелегальними методами. Саме різні цілі та кардинально протилежні інтереси згаданих учасників процесу оподаткування є однією з основних причин різноманітності трактувань сутності податкового ризику з боку науковців, адже вони можуть його аналізувати як з точки зору держави, так і – платників податків (фізичних та юридичних осіб).

Тому, якщо говорити про податковий ризик загалом, абстрагуючись від протилежних інтересів держави і суб'єктів господарювання, які виникають у процесі оподаткування, то в цьому контексті нам імпонує доволі влучне визначення податкового ризику, сформульоване В. В. Вітлінським та О. В. Редичем: “Податковий ризик – це економічна категорія, що відображає особливості сприйняття суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності, конфліктності та загроз, притаманних процесам оподаткування й адміністрування податків, що призводять до невикористаних можливостей, і фінансових збитків як для держави, так і для платника податків” [7, 31]. Щоправда, у наведеному визначенні не враховується той факт, що ризикові події у сфері оподаткування можуть мати не тільки фінансові, а й, зокрема, процесуально-правові та соціальні наслідки: “Ризики оподаткування – це можливість виникнення негативних для податкової сфери економічних і соціальних наслідків через неефективність її побудови і функціонування, тактики і стратегії податкової діяльності чи впливу зовнішніх факторів” [8, 110].

Попри те, що у численних наукових дослідженнях, присвячених з'ясуванню теоретичних домінант податкового ризику, автори активно дискутують з приводу найбільш

адекватного його визначення та пропонують різні варіанти такої дефініції, на законодавчому рівні трактування цього терміна практично відсутнє¹ і зустрічається лише в окремих підзаконних нормативно-правових актах (табл. 1). Значна схожість трактувань поняття “податковий ризик” у внутрішніх документах податкових органів пояснюється тим, що у них чітко проглядається виключно фіскально-державницький мотив – можливість бюджетних втрат внаслідок порушення законодавства в сфері оподаткування, тобто сутність податкового ризику розглядається виключно з точки зору інтересів держави.

Однак, оскільки метою нашого дослідження є з'ясування економіко-правової природи, сутності та специфічних характеристик податкового ризику діючих підприємницьких структур, які є активними платниками податків (на практиці бюджетні установи частіше як виняток сплачують податки, бо рідко здійснюють господарські операції, які підлягають оподаткуванню), то в подальшому податкові ризики будуть розглядатися саме у зазначеному аспекті.

Останніми роками дослідники теорії і практики оподаткування почали все більше уваги приділяти податковим ризикам на рівні платників податків. Тим не менше, відсутність у наукових дослідженнях уніфікованого підходу до їх тлумачення обумовлює доцільність розгляду різних точок зору на визначення згаданого поняття з метою формування теоретико-методологічного підґрунтя для подальшого дослідження в напрямку створення інструментарію оцінювання та оптимізації податкових ризиків суб'єктів підприємницької діяльності.

¹ У Податковому кодексі України у пп. 14.1.221 ст. 14 наведено тільки визначення поняття ризику, під яким розуміють ймовірність недекларування (неповного декларування) платником податків податкових зобов'язань, невиконання платником податків іншого законодавства, контроль за яким покладено на контролюючі органи [9]. На наш погляд, наведене визначення не можна повною мірою вважати таким, яке стосується виключно податкового ризику.

**Дефініції поняття “податковий ризик”
у вітчизняних підзаконних нормативно-правових актах**

Назва документа	Виклад дефініції
Методичні рекомендації щодо порядку розподілу платників податків за категоріями уваги, затверджені наказом ДПА України № 373 від 30.06.2006 р., п.2.1.	Податковий ризик – імовірність порушення податкового законодавства суб'єктами господарювання, внаслідок чого можливі втрати бюджету [10].
Методичні рекомендації з організації проведення перевірок підприємств, що належать до фінансово-промислових груп, інших об'єднань і великих платників податків, затверджені наказом ДПА України № 432 від 16.07.2007 р., розділ “Визначення термінів”.	Податковий ризик – можливість втрати бюджетних надходжень внаслідок достовірного чи встановленого порушення податкового і валютного законодавства [11].

У вітчизняній та зарубіжній спеціалізованій науковій літературі можна зустріти багато найрізноманітніших дефініцій податкового ризику з точки зору платників податків – від доволі абстрактних, які ґрунтуються на загальнотеоретичних максимах ризикології та трактують вказане поняття у доволі широкому сенсі, до більш спрощених прикладних визначень, у котрих увага концентрується на ширшому чи вузкому спектрі джерел (чинників) і проявів дії (наслідків) податкових ризиків.

В. В. Вітлінський та О. В. Редич, аналізуючи податковий ризик з точки зору суб'єкта підприємництва як платника податку, трактують його як економічну категорію, що відображає особливості сприйняття платником податків небезпеки можливих втрат (збитків), пов'язаних з процесом оподаткування та сплати податків [7, 31]. А Л. М. Карпов у своєму дисертаційному дослідженні тлумачить податковий ризик підприємства як можливість виникнення небажаних для цього суб'єкта податкових правовідносин наслідків, пов'язаних з процесом оподаткування, обумовлених негативними відхиленнями від передбачуваних станів у майбутньому [12, 5]. Схоже, але більш розлоге визначення податкового ризику дають Н. В. Бондарчук і З. М. Карпасова, які під цим поняттям розуміють небезпеку для суб'єкта податкових правовідносин

понести фінансові та інші втрати, пов'язані з процесом оподаткування, внаслідок негативних відхилень для згаданого суб'єкта від передбачуваних ним, заснованих на діючих нормах права, станах майбутнього, з розрахунку яких він приймає рішення в сьогоденні [13, 41]. Відзначаючи наявність логічних і раціональних суджень у наведених вище дефініціях, вважаємо, що всім їм притаманний такий недолік, як необхідність подальшого розшифрування окремих словосполучень (наприклад, не зовсім зрозуміло, що мається на увазі під “особливостями сприйняття небезпеки можливих втрат” або “передбачуваними станами майбутнього”). До того ж, податковий ризик у цих визначеннях розглядається дещо звужено, а саме виключно з позиції ймовірних негативних (небажаних) наслідків (втрат, збитків).

На наш погляд, найбільш оригінальну думку при розкритті сутності податкового ризику висловлюють Н. В. Пономарьова та К. В. Голубцова, які вважають його одним із видів політичних ризиків, що виникають при порушенні умов виробничого процесу з причин, які безпосередньо не залежать від господарюючого суб'єкта. Причину ж податкового ризику вони вбачають у несприятливій зміні податкового законодавства [14, 34].

На нашу думку, віднесення податкового ризику до політичних ризиків є абсо-

лютно некоректним, бо, по-перше, останні мають зовсім іншу природу та наслідки, по-друге, чинники, які зумовлюють податковий ризик, не вичерпуються лише одними несприятливими законодавчими змінами у сфері оподаткування. Очевидно, що можна перелічити цілу низку факторів (джерел), що спричиняють невизначеність і конфліктність при здійсненні оподаткування суб'єктів господарювання. Вказані чинники можна поділити на дві групи:

1) зовнішні (екзогенні) – це об'єктивно існуючі фактори, що не залежать від податкової діяльності самої підприємницької структури, а пов'язані із функціонуванням системи оподаткування загалом і державною податковою політикою щодо платників податків як учасників податкових правовідносин;

2) внутрішні (ендогенні) – які безпосередньо залежать від діяльності суб'єкта підприємництва, пов'язаної з виконанням своїх податкових зобов'язань та їх оптимізацією.

Більшість науковців у запропонованих дефініціях сутності податкового ризику суб'єкта підприємницької діяльності як платника податків якраз концентрують увагу або на згаданих вище джерелах його виникнення, або на можливих проявах (наслідках, результатах) їхнього впливу (табл. 2).

Ґрунтуючись на проведеному аналізі численних дефініцій податкового ризику з точки зору платника податків, можна виокремити цілу низку специфічних характеристик (видових ознак) податкового ризику суб'єкта підприємницької діяльності, що дають змогу комплексно підійти до розуміння природи та сутності цього складного явища та зрозуміти його відмінності від інших видів ризику комерційних структур.

По-перше, оскільки податковий ризик виникає у сфері економічної діяльності суб'єкта підприємництва і характеризується можливими непередбачуваними (негативними, позитивними чи “нульовими”)

наслідками для успішності бізнесу та фінансово-економічного потенціалу організації, то його резонно відносити до групи економічних ризиків суб'єктів господарювання. До того ж, податковий ризик з'являється внаслідок податкових операцій, які мають чітко виражену фінансову природу, часто безпосередньо впливає на фінансовий результат і тісно пов'язаний із прийняттям управлінських рішень у сфері фінансів підприємницьких структур. Тому його доцільно одночасно зараховувати до категорії фінансових ризиків суб'єктів підприємництва.

По-друге, податковий ризик має всеохоплюючий (загальний) характер і має суб'єктивно-об'єктивну природу. Він стосується усіх суб'єктів підприємництва, які у процесі свого функціонування здійснюють фінансово-господарські операції, що підлягають оподаткуванню, а отже, перетворюються на платників податків. Податковий ризик об'єктивно супроводжує практично всі типи операцій, які пов'язані зі справлянням податків і зборів, а його суб'єктивна природа проявляється при виконанні суб'єктом підприємництва своїх обов'язків у сфері податкових правовідносин.

По-третє, значна частина податкових ризиків суб'єктів підприємницької діяльності проявляють себе як ризики спекулятивного типу, бо вони спричиняють незапланований рух фінансових ресурсів – як позаплановий відтік, так і приплив грошових коштів, а інколи – “нульовий результат”. Іншими словами, настання ризикової ситуації у сфері оподаткування може призводити не лише до негативних наслідків (втрат, збитків, упущеної вигоди чи шансу), але й може мати позитивний ефект (отримання додаткового доходу, прибутку, економії витрат, вигоди тощо). Для прикладу, в результаті законодавчого пом'якшення умов оподаткування суб'єктів господарювання може спостерігатися зниження податкового навантаження, зростання

**Аналіз найбільш поширених визначень податкового ризику
з точки зору платника податків**

Автори визначень	Зміст визначень	Характеристика застосованого авторами підходу
1	2	3
Бланк І. О.	Податковий ризик – це ймовірність введення нових видів податків і зборів на здійснення окремих аспектів господарської діяльності; можливість збільшення рівня ставок діючих податків і зборів; зміна строків і умов здійснення окремих податкових платежів; ймовірність відміни діючих податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства [15, 526].	Подібний підхід до визначення сутності податкового ризику платника податків є не виправдано звуженим, бо джерелом виникнення податкового ризику можуть бути не тільки зовнішні, а й низка внутрішніх чинників. До того ж, не зовсім правильно обмежуватися лише фінансовими (грошовими) втратами, адже можливе настання інших негативних наслідків: загальноекономічних (зниження ефективності функціонування бізнесу), процесуально-правових (конфіскація майна, призупинення операцій на банківських рахунках, кримінальне переслідування посадових осіб підприємства тощо), соціальних (втрати підприємством ділової репутації, отримання реноме недобросовісного платника податків).
Козенкова Т. А.	Податкові ризики, пов'язані зі змінами в податковій політиці країни, встановленням нових форм оподаткування, зміною ставок, введенням нових податків і мит, скасуванням податкових пільг і т.д. [16, 15].	
Матвійчук А. В.	Податковий ризик – це вид фінансового ризику, що визначає можливість виникнення втрат у зв'язку з введенням нових або збільшенням рівня ставок діючих податків і зборів. Він також пов'язаний із ймовірністю зміни строків і умов здійснення окремих податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства [17, 18].	
Сутирін С. Ф., Погорлецький О. І.	Податкові ризики можуть бути пов'язані зі змінами в податковій політиці певної країни, введенням нових форм оподаткування, зміною ставок прибуткових податків, введенням нових митних зборів, скасуванням податкових пільг [18, 53].	
Фурман В. М	Податковий ризик пов'язаний з ймовірністю виникнення непередбачених фінансових втрат при запровадженні нових видів податків, збільшенні ставок податків, скасуванні наданих підприємству податкових пільг чи "податкових канікул", зміні порядків і строків внесення податкових платежів [19, 108–109].	
Іванян А. Г., Че А. Ю.	Податковий ризик – небезпека виникнення непередбаченого відчуження грошових коштів платника податків через дії (бездіяльність) державних органів та органів місцевого самоврядування [20, 4].	Незважаючи на те, що практично усі автори у своїх дефініціях намагаються показати детермінантний зв'язок між різними причинами виникнення та наслідками податкових ризиків, однак очевидним є той факт, що охопити у короткому визначенні увесь спектр зовнішніх і внутрішніх факторів, які зумовлюють податкові ризики, неможливо. Крім того, у переважній більшості наведених трактувань ймовірні негативні наслідки податкового ризику обмежуються лише загрозою відчуження грошових коштів у вигляді податкових санкцій (донарахування податків, штрафів і пені тощо) та пов'язаних з цим витрат (судових, консультаційних тощо).
Євстигнєєв Є. М.	Податковий ризик проявляється через оцінку можливості виникнення в сфері податкового планування несприятливих для конкретного платника податків наслідків [21, 271].	
Калашникова Е. Л.	Податкові – це ризики у вигляді ймовірності настання для платника податків у процесі оподаткування несприятливих економічних наслідків, включаючи вилучення майна на користь бюджету у вигляді додаткових сум податків, податкових санкцій і пені внаслідок асиметрії інформації, людського фактора і негативних змін у фінансово-господарській діяльності платника податків [22].	
Пінська М. Р.	Податковий ризик з точки зору платника податків – ймовірність (загроза) донарахування йому податків (зборів), пені та штрафів в ході податкової перевірки через виниклі розбіжності між платниками податків і податківцями в трактуванні податкового законодавства, яка може обернутися для господарюючого суб'єкта дійсним зростанням податкового тягаря [23, 43].	
Попова К. В.	Податковий ризик – це ймовірність настання за певних умов несприятливих подій, що призводять до додаткових фінансових втрат (донарахування податків і зборів, нарахування пені, штрафів) і, як наслідок, до зростання податкового тягаря, а також можливих судових витрат, витрат на консультаційні та інші послуги [24, 24].	
Філін С. А.	Податковий ризик – це ймовірність (загроза) втрат, які може понести суб'єкт економіки через несприятливі зміни податкового законодавства в процесі фінансової діяльності або в результаті податкових помилок, допущених при обчисленні податкових платежів [25, 22].	

1	2	3
Богданова А. Є.	Податкові ризики слід розглядати як комплексне явище, яке охоплює не тільки ймовірність донарахування платнику податків податкових платежів (зборів), пені та штрафів в ході податкової перевірки, ризик зростання податкового навантаження, ризики переплати податків, можливу втрату пільг, а й податкову відповідальність за реалізацію ризикованих наслідків, пов'язаних з розбіжністю правових позицій платника податків та правозастосовних органів щодо трактування норм податкового законодавства [26]	У своїх визначеннях автори намагаються вказати на багатогранність наслідків дії податкових ризиків (фінансові, правові тощо). Тим не менше, для них ці наслідки мають виключно негативний характер, що обмежує точність і достовірність подібних дефініцій.
Грачов А. В.	Податкові ризики можуть виражатися не тільки у вигляді реальних фінансових втрат, але і як негативні юридичні наслідки дій органів державної і муніципальної влади. [27, 46].	
Тихонов Д. Н., Липнік Л. Г.	Податковий ризик – це можливість для платника податків понести фінансові та інші втрати, пов'язані з процесом сплати та оптимізації податків, виражена в грошовому еквіваленті [28, 105].	
Філіна Ф. М.	Під податковим ризиком розуміють небезпеку для суб'єкта податкових правовідносин понести фінансові та інші втрати, пов'язані з процесом оподаткування, внаслідок негативних відхилень для цього суб'єкта від передбачуваних ним, заснованих на діючих нормах права, станах майбутнього, з розрахунку яких ним приймаються рішення в теперішньому [29].	
Єлгіна К. О., Мигунова М. І.	Податковий ризик – це невизначеність щодо досягнення цілей господарюючого суб'єкта в результаті впливу факторів, пов'язаних з процесом оподаткування, яка може проявитися у вигляді фінансових (та інших) втрат або в можливості отримання додаткової вигоди (доходу) внаслідок позитивних відхилень [30, 120].	
Мигунова М. І., Циркунова Т. О.	Під податковим ризиком слід розуміти небезпеку для суб'єкта податкових правовідносин понести фінансові (і інші) втрати, пов'язані з процесом оподаткування, внаслідок негативних відхилень для такого суб'єкта від передбачуваних ним, заснованих на діючих нормах права, станів майбутнього, з розрахунку яких ним приймаються рішення в теперішньому, або можливість отримання додаткової вигоди (доходу) внаслідок позитивних відхилень [31, 14].	
Шевелєв А. Є., Шевелєва О. В.	Податковий ризик – це можливе відхилення фактичної величини податкових платежів від тих податкових платежів, у розрахунку на які здійснювалося прийняття рішень, пов'язаних з оподаткуванням, що виникає внаслідок невизначеності середовища діяльності підприємства. Згадане відхилення – це або економія, або фінансові втрати [32, 308].	Автори слушно акцентують увагу на тому моменті, що окремі податкові ризики адекватніше відносити не до чистих, а до спекулятивних ризиків, оскільки їх наслідки можуть проявлятися не тільки у вигляді втрат, а й у вигляді позитивних результатів.

прибутку і вхідного грошового потоку. Аналогічно, хоча й застосування схем податкової оптимізації супроводжується ризиком певних втрат, однак воно безпосередньо орієнтоване на позитивний результат у вигляді фінансової економії. Інакше кажучи, одна з особливих рис податкового ризику підприємницьких структур полягає у різновекторності та невизначеності його наслідків.

Аргументом на користь невизначеності наслідків податкових ризиків підприєм-

ницьких структур є також те, що у податковій практиці нерідко трапляються випадки, коли суб'єкт підприємництва – платник податків, вчинивши податкове правопорушення, не відчуває на собі його несприятливі наслідки через невиявлення цього порушення фіскальними органами. Разом з тим, він і далі буде підпадати під дію податкового ризику внаслідок можливих результативних перевірок у майбутньому. І, навпаки, чітко дотримуючись норм податкового

законодавства, підприємницька організація може зазнати негативних правових наслідків у результаті помилок, допущених податковими чи судовими органами, або ж через так звану податково-законодавчу невизначеність – розходження у тлумаченні тих чи інших положень податкового кодексу з боку платника податків і згаданих органів, компетентних у сфері оподаткування. У цій ситуації, будучи законослухняним платником податків, підприємницька структура, тим не менше, перебуватиме у зоні податкового ризику із перелічених вище причин [4, 17].

По-четверте, як і будь-якому іншому виду ризиків податковому ризику суб'єкта підприємницької діяльності притаманна перманентна ймовірність настання ризикової події у сфері податкових відносин, тобто вона може як відбутися, так і не статися. Разом з тим, рівень податкового ризику належить до нестабільних параметрів, оскільки він дуже динамічно і суттєво змінюється у часовому вимірі під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників, які можуть мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

По-п'яте, податкові ризики комерційної структури переважно належать до ризиків, які піддаються управлінському впливу. Керуваність податкових ризиків суб'єкта підприємництва зумовлена наявністю безпосередньої залежності ймовірності настання несприятливих або позитивних податкових наслідків від дій (бездіяльності) посадових осіб такого платника податків, спрямованих на вирішення конкретних фінансово-господарських завдань. При цьому успішність прийнятих управлінських рішень у сфері оподаткування залежить від компетентності, аналітико-креативних здібностей та прагматичних навичок і досвіду згаданих осіб. Таким чином, впливаючи на дії господарюючого суб'єкта при прийнятті та реалізації конкретних податкових рішень, можна управляти податковим ризиком підприєм-

ницької організації, що дасть їй змогу гнучко маневрувати фінансовими ресурсами в умовах ризиковості бізнесу, успішно долати проблеми та використовувати можливості ризикової ситуації для підвищення ефективності бізнесової діяльності і нарощування фінансово-економічного потенціалу підприємницької структури.

Таким чином, на основі аналітичного опрацювання різних наукових підходів до трактування сутності податкового ризику платника податків, врахування позитивних моментів і недоліків проаналізованих численних його дефініцій, виділення загальних і специфічних сутнісно-видових параметрів цього поняття пропонуємо уточнене визначення податкового ризику суб'єкта підприємництва.

Податковий ризик суб'єкта підприємницької діяльності є різновидом фінансового ризику, який має суб'єктивно-об'єктивну природу і виникає в процесі виконання підприємницькою організацією обов'язків платника податків. Він – це перманентна ймовірність настання в результаті впливу екзогенних і ендогенних факторів, пов'язаних з процесом оподаткування, фінансових, процесуально-правових, соціальних та інших наслідків, що характеризуються невизначеністю і проявляються як у вигляді різних втрат (збитків, невикористаних можливостей, упущеної вигоди), так і в можливості отримання додаткової вигоди (доходу, прибутку, економії витрат, додаткових можливостей) внаслідок негативних і позитивних відхилень від запланованих цілей податкової діяльності такого суб'єкта підприємництва.

Важливим перспективним напрямком наукових пошуків є удосконалення типології податкових ризиків підприємницьких структур, що дасть змогу чітко ідентифікувати вказані ризики для їх подальшого оцінювання та оптимізації.

Література

1. Юткина Т.Ф. *Налоги и налогообложение: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 576 с.*
2. Балабанов И. Т. *Риск-менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 160 с.*
3. Гончаренко Л. И. *Налоговые риски: теоретический взгляд на содержание понятия и факторы возникновения // Налоги и налогообложение. – 2009. – № 1. – С. 17–23.*
4. Щекин Д.М. *Налоговые риски и тенденции развития налогового права / Под ред. С. Г. Пепеляева. – М.: Статус, 2007. – 235 с.*
5. Павленко Н.А. *Как классифицировать налоговые риски // Ваш налоговый адвокат. – 2008. – № 12. – С. 12-16.*
6. Мигунова М. И., Цыркунова Т. А. *Классификация и оценка рисков налогового [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-esopotmy.ru/art.php?nArtId=973>.*
7. Вітлінський В. В., Редич О. В. *Концептуальні засади впровадження ризико-орієнтованого підходу у адмініструванні податків // Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці. Тези доповідей 7-ої міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь, квітень 2009 р.). – Ірпінь: НУ ДПСУ. – С. 27–40.*
8. Десятнюк О. М. *Концептуальні основи теорії ризиків у сфері оподаткування // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 107–115.*
9. *Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. (з внесеними змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1392563984325008>.*
10. *Наказ ДПА України “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розподілу платників податків по категоріях уваги” № 373 від 30.06.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.*
11. *Наказ ДПА України “Про затвердження Методичних рекомендацій з організації проведення перевірок підприємств, що входять до складу фінансово-промислових груп, інших об’єднань і великих платників податків” № 432 від 16.07.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.*
12. Карпов Л.М. *Прийняття управлінських рішень на підприємстві з урахуванням податкових ризиків: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та упр. п-вами (за видами екон. діяльн.)” / Харків. нац. екон. ун-т. – Х., 2010. – 20 с.*
13. Бондарчук Н. В., Карпасова З. М. *Финансовый анализ для целей налогового консультирования. – М.: Вершина, 2006. – 192 с.*
14. Пономарёва Н. В., Голубцова Е. В. *Налоговые риски во внешнеэкономической деятельности // Финансы. – 2008. – № 1. – С. 34–35.*
15. Бланк И.А. *Финансовый менеджмент: Учебный курс. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника-центр, 2004. – 656 с.*
16. Козенкова Т.А. *Налоговое планирование на предприятии. – М.: АиН, 1999. – 64 с.*
17. Матвійчук А.В. *Аналіз і управління економічним ризиком: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.*
18. Сутырин С. Ф., Погорлецкий А. И. *Налоги и налоговое планирование в мировой экономике / Под ред. С. Ф. Сутырина. – СПб.: Изд-во В.П. Михайлова; Полиус, 1998. – 577 с.*
19. Фурман В.М. *Ризики в інвестиційній та фінансовій діяльності страховика. – Фінанси України. – 2008. – № 2 – С. 107–114.*
20. Иванян А. Г., Че А. Ю. *О налоговых рисках // Налоговый вестник. – 2007. – № 10. – С. 3–7.*
21. Евстигнеев Е.Н. *Основы налогового планирования. – СПб.: Питер, 2004. – 288 с.*
22. Калашникова Э.Л. *Налоговые риски: оценка и их финансовые последствия: автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. эконом. наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/nalogovye-riski-otsenka-i-ikh-finansovye-posledstviya>.*
23. Пинская М.Р. *Налоговый риск: сущность и проявления // Финансы. – 2009. – № 2. – С. 43–46.*

24. Попова Е.В. Оценка аудитором налоговых рисков при проверке расчетов по налогу на прибыль // *Аудитор*. – 2010. – № 12. – С. 24–36.

25. Филин С.А. Финансовый риск и его составляющие для обеспечения процесса оценки и эффективного управления финансовыми рисками при принятии финансовых управленческих решений // *Финансы и кредит*. – 2002. – № 3. – С. 21–31.

26. Богданова А.Е. Совершенствование управления налоговыми рисками, обеспечивающего экономический рост предприятия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.veorus.ru/EGR%20contest_2013/Bogdanova%20A.E.-EGR-2013.pdf.

27. Грачев А. В. Налоговые риски и риски недобросовестного ведения бизнеса // *Финансы*. – 2009. – № 3. – С. 45–49.

28. Тихонов Д. Н., Липник Л. Г. Налоговое планирование и оптимизация налоговых рисков. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 253 с.

29. Филина Ф. Н. Анализ налоговых рисков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rosbuh.ru/print/?type=article&id=1467>.

30. Елгина Е. А., Мигунова М. И. Учетная политика и оценка налогового риска // *Бухгалтерский учет*. – 2010. – № 1. – С. 121–122.

31. Мигунова М. И., Цыркунова Т. А. Оценка налоговых рисков: Учеб. пособие; Краснояр. гос. торг.-экон. ин-т. – Красноярск, 2005. – 72 с.

32. Шевелев А. Е., Шевелева Е. В. Риски в бухгалтерском учете: Учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2008. – 304 с.